

ACC. N:R M. 14617: 1-9.

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Nils Ekstrand, Malmo*
Härad: *Torna* Berättare: " " "
Socken: *Ervelöv* Berättarens yrke: *f. d. poliskonstapel*
Uppteckningsår: *1958* Född år *1882* i *Ervelöv*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND.

Imeden. s. 1-9.

LuF 109

Smeden.

Under här ifrågavarande tid utfördes allt erforderligt smidesarbete inom socknen av två i församlingen boende smeder med egna smedjor. Båda belägna intill landsvägen mellan Dalby och Ystad. Den ena i Orehus intill Östarp, ägare och innehavare smedmästare Per Åhlander. Den andra i närheten av Everlövs gästgivaregård, vilken till en början ägdes av en smedmästare Möller och såldes efter dennes död på 1890-talet till en smedmästare Schönbeck, vilken sedan fortsatte med smidesverksamheten, så länge jag hade min vistelse där på orten och långt senare, men hur länge, kan jag ej upplysa om. Något husbehovsmide som kunde hänföras till hemindustri eller som utfördes av bönderna själva, förkom ej där på orten. Herrgårdarna hade egna smedjor, där verksamheten utövades antingen av egen anställd smed och också hade man utarrenderat smedjan till någon smedmästare som i första hand utförde allt förekommande smidesarbete för gårdens behov, men skaffade sig även kunder bland den i närheten boende bondebefolkningen. Någon bysmed i den bemärkelsen, att han var anställd av en eller flera byar, fannas ej, där i trakten. De två smeder, som jag här omnämnt, voro egna företagare och hade sina kunder bland ortsbefolkningen samt utförde alla till yrket hörande arbeten av såväl reparationer som nytillverkning och hovslageriarbeten med skoning av böndernas hästar. Vissa redskap t.ex. plogar, köpte man färdiga i staden

eller hos någon lanthandlande som bedrev affär med sådana varor. De första tröskverken, som kommo i bruk i socknen och som drevos med hästvandring, vill jag minnas, att man förskaffade sig genom innehavaren av Sövdeborgs gods gårdssmed, en smedmästare med namnet Nilsson, men huruvida dessa voro av egen tillverkning eller om han sålde dem i egenskap av ombud för någon maskinfirma, känner jag ej till.

Ifråga om betalningen för utförda smidesarbeten, så hade bönderna i allmänhet årskredit hos sin smed och betalade en gång om året i efterskott vid årsskiftet s.k. nyårsräkning. För mera spontana arbeten åt småkunder erlades betalningen kontant vid avhämningen av arbetet. Något egentligt kontrakt mellan smeden och de större lantbrukarna, vilka på nyåret likviderade sin debeterade räkningar för under det gångna året utförda arbeten, har jag ej hört omtalas, att det förekommit.

Något egentligt jordbruk hade dessa smeder ej. Jag vill minnas, att Åhlander hade så mycket, att han kunde föda två kor, och Möller en ko. Troligen hade Schönbeck detsamma, men jag har inget direkt minne därav. Relativt sett, skötte de sitt lilla jordbruk själv med tillhjälp av familjemedlemmarna, och med böndernas hjälp vår och höst med hästkraft till jordens beredning med plogning och harvning. Arbetet i smedjan gav dem relativt sett full sysselsättning i smedjan året om. Någon variation på brådskan kunde väl förekomma vid vissa tillfällen. Smeden deltog aldrig i böndernas arbeten. I regel hade

smeden en och ibland två pojkar anställda i smedjan i egenskap av lärlingar, en sexton å sjuttonåring, som drog blåsbälgen och förde stora släggan under smidesarbetet och en något äldre och mera försigkommen i yrket, vilken huvudsakligast sysselsattes vid filbänken. Det egentliga smidesarbetet vid fyren och städet utfördes av smedmästaren själv.

Det fanns ännu en smed bosatt på orten som hette Anders Ståhl, fästän av annan kaliber s.a.s. Man får mera betrakta honom som konst- eller klensmed. Han hade anseende om sig att vara mycket skicklig i sitt yrke, då det gällde att tillverka eller reparera mera noggranna och invecklade saker, såsom t.ex. reparationer av synskiner som man börjat förskaffa sig och som ibland krånglade och hade behov av översyn eller reparation ävensom tillverkning av låsanordningar. Han hade dessutom rykte om sig såsom varande en synnerligen duktig knivsmed. Ståhls knivar voro väl kända för sitt goda bett och voro allmänt eftertraktade av den manliga befolkningen som alltid bar på sig en fickkniv.

Angående smeder på herrgårdarna, ders anställningsförhållanden eller förhållanden i övrigt ifråga om deras avlöning och arbetsuppgifter, känner jag ej till.

Bönderna utförde ej själv något smidesarbete. Spik liar och övriga handredskap köpte man färdiga i järnbutikerna i något handelscent

ra, i allmänhet i Sjöbo.

Av de smeder jag här omnämnt, härstammade Schönbeck från Ilstorps församling och inflyttade till Everlövs församling i samband med förvärvandet av smedjan. Åhlander och Möller skulle jag förmoda voro födda i församlingen. De voro båda äldre och hade haft respektive smedjor långt före min tid. De hade i varje fall släkt i socknen, men deras tidigare levnad, kan jag ej yttra mig om. Anders Ståhl kände jag ej personligen och kan ej heller yttra mig om hans härstamning. Lärotiden inom smedyrket räknade man till tre år innan vederbörande blev gesäll. I största allmänhet kommo lärlingarna från arbetare- och hantverkarehem. Jag vill minnas, att smedlärlingarna började med en avlöning av tjugofem kronor för första året och femtio kronor för det andra, tredje årets avlöning, kan jag ej komma ihåg. Härtill kom kost och logi i smedkammaren. Lärlingar i alla andra hantverkareyrken fingo gå utan kontant lön de två första åren av sin lärotid.

Den exakta arbetstiden i smedjan, har jag inget minne av. Lärpojken fick börja med att draga blåsbälgen och sköta storsläggan, vilket var ett styft arbete för en ung pojke, därför var förutsättningen för en pojke som valde smedyrket, att han var utrustad med en relativt kraftig kroppsbyggnad. Efter arbetstidens slut på kvällarna fick lärlingen, i den mån han kunde, utföra smidesarbeten i mindre omfattning för egen räkning /fyrabellsarbete/. Detta rörde sig

givitvis endast om mindre saker, som han själv eller någon bekant eller anhörig kunde ha användning för. Att den som beställt något arbete hos smeden själv hjälpte till vid utförandet av detsamma som handräkning, vet jag ingenting om, att det inträffat.

Smedens anseende var gott och kunde jämföras med såväl bönderna i allmänhet som med andra slags hantverkare.

De smeder som jag här omnämnt hade ej något allmänt förtroendeuppdrag i församlingen, vad jag vet om, Någon speciell mångkunnighet utöver deras yrke, hade de ej heller. Att smeder ansågs besitta någon övernaturlig förmåga, har jag aldrig hört omtalas.

Ordspråk, talesätt och sägner om smeder.

I dagligt tal hörde man ofta: "Det vete smen." som svar på en fråga, den man ej kunde besvara, och även: "Här är mörkt som om man tittade en sme i baken". då man kom in någon stans, där det var sparsamt med belysningen. Ett ordspråk som man också ibland kunde få höra som svar, då någon avfärdades med endast tack för en gjord tillfällig tjänst, och vederbörande ej kände sig riktigt belåten med detta vederlag, men ansåg sig dock ej vilja begära någon direkt ersättning härför, utan yttrade då istället: "Ja det fick smens katt, tills han svält ihjäl." Ett annat var: "Smens häst och skomakarens käring visa sig alltid sämst skodda." Det är ju möjligt, att det fanns ännu mera att anteckna i den vägen, men detta är vad jag kan erinra mig för närvarande.

Under arbetet var smeden så gott som alltid klädd i en blåaktig blus och ett förkläde av läder. Under fritid var hans klädsel i likhet med folks i allmänhet.

Smedens ekonomiska ställning var ansedd som god. De båda här i-frågavarande smedmästarna bodde i eget hus, byggt i vinkel med smedjan och sammanhängande med denna. Det var byggt i samma stil som den tidens bostadshus i allmänhet. Någon beskrivning på inredningen kan jag ej blänna på, när jag aldrig haft den äran att få se den invändigt. Nödigt uthus med plats för ko och gris samt för kolför-råd fanns i samma byggnad som smedjan. Lokalen var smedjan inrymdes var antingen kvadrat eller rektangelformig. Inredningen bestod av: fyren med en överbyggd huv med städet framför, vid ena sidan av fyren på ett plan i höjd med denna var platsen för kolet och vid samma sida framför städet med sin vänstra sida vänd mot fyren var smi-darens plats under arbetet. Vid den motsatta sidan om fyren var blåsbälgen placerad och i anslutning till denna släggaren, som även hade till uppgift att sköta dragningen av bälgen. Röken från fyren drogs direkt upp genom skorstenen. Intill väggen i smedjans motsatta sida var uppställd en filbank försedd med ett antal fasta skruvad skruvstäd. Särskilt skostall fanns ej, utan hästarna bands upp vid en bom på gården under skoningen. De olika verktygen och deras fackbenämningar, känner jag mycket litet till med undantag för hammare, släggor, tänger och filar. Huruvida någon förändring eller

modernisering av ifrågavarande inredning eller utrustning senare inträffat, känner jag ej till.

Ingen av dessa båda smedjor låg i själva byn, varför någon samlingsplats för vare sig ungdom eller äldre personer ej förekom. Sägner om övernaturliga väsen i smedjorna, har jag ej hört omtalas.

Var stålet och smidesjärnet köptes, kan jag ej giva något exakt svar på, men troligen köptes det i Malmö och avsändes därifrån med tåg till Veberödsstation, efter det Malmö - Tomelilla järnväg öppnats för trafik. Nuvarande Malmö-Simrishamns järnväg sträckte sig nämligen från början endast till Tomelilla. Jag har minne av, att bönderna brukade hämta järn och kol till smederna i Veberöd. Innan järnvägen kom till fick man väl hämta varorna med hästskjuts från Malmö eller Ystad. Smidesjärnet och stålet inköptes och tillhanda-hölls av smeden. Vilka olika formaliteter av järn som begagnades eller hur det användes, kan jag ej lämna något tillförlitligt svar på, men jag har minne av, att jag sett valsjärn och stångjärn /Rund-järn/ av olika demisioner liggande på gården till smedjan. Jag har också sett smeden använda gammalt järnskrot t.x. gamla hästskor till smide av vissa saker. Någon annan metall har jag ej sett smeden arbeta med. Kolet anskaffades på samma sätt som smidesjärnet.

På vilket sätt man fick hem varorna innan järnvägen kom till, vet jag ej, men troligen hämtade man desamma med hästskjuts från någon

ACC. N:R M. 14617:8.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

8,

stad, antagligen från Ystad, som det vill synas mig ha varit den stad, till vilken folket där på orten tidigare huvudsakligast färdades och haft sina affärsförbindelser. Jag hörde nämligen ofta den tidens gamla tala om sina färder till Ystad i sina yngre dagar.

Smedens arbetsuppgifter bestod i reparationer av olika åkerbruksredskap, såsom skärpning av plogbillar och skär, fötlängning av slitna härvpinnar m.m. omläggning av hjulringar och järnbeslagning av nya vagnar. Trävirket till dessa hade av uppdragsgivaren beställts av vagnmakaren och transporterats från denne till smeden för färdiställning av järnbeslagen. Vidare tillkom, till yrket hörande, olika arbetsuppgifter som hörde samman med iordningställandet och reparationer av såväl fjäder- som bolstervagnar, släder och kälkar samt i viss mån tillverkning av mindre jordbruksredskap, såsom hackor, rävsor o.dyl. förutom allt arbete med skoning av kundernas hästar. Grovslipningen av sina produkter av eggjärn utfördes av smeden. Finslipningen däremot ombesörjdes av kunderna själva eller genom deras försorg.

Arbétstekniken och tillvägagångssättet vid yrkets utövande i smedjan med de olika momenten sommingick häri under arbetets gång, måste man nog vara fackman för att kunna beskriva. Detta anser jag mig ej kompetent till.

Några särskilda anordningar för att hålla hästarna stilla under

ACC. N:R M. 14617:9

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND.

9

skoningen, brukade man ej begagna sig utav, annat än att man band dem vid en för ändamålet uppsatt bom på gården. I motsats till vad jag senare iakttagit, då skoningen utförts av särskilt utbildade hovslagare, vilka själva höllo upp hovarna under arbetet med påläggningen av skorna, så hölls här alltid hoven upp av den person som hade fört fram hästen till smedjan. Att man hade använt sig av särskilda metoder för att mjuka upp hoven på hästen före skoningen, har jag ej sett eller hört omtalas.

Verktygen som användes vid skoningen bestodo av: Hammare, tång, fi hovfil, kniv och verkjärn för avverkningen av hoven samt en mothållare, vilken användes som stöd, då hästskosömmen nitades fast vid hoven. Skoning av oxar förekom ej där på orten. Hästskor och hästskosöm köptes färdiga och hölls i lager av smeden. Enligt vad jag hört berättas, hade smederna tidigare själva tillverkat såväl hästskor som söm, och hade det då varit brukligt, att arbetet med smidning av hästskosöm försiggått såsom någon slags reservarbete, som man tog till, vid oföretillfällen med mindre tillgång på annat arbete inträffade.

Någon stämpel, har jag ingen vetskap om, att smeden satte på sina produkter.

Hur och när de äldre smedjorna moderniserades eller förändringar i övrigt inom yrket inträffat, vet jag ej.

Malmö i november 1958

Andersson

*Jag har
är det
Andersson har
D*